

**СТРУКТУРА И РАЗМЕР НА СТАДАТА И ХАРАКТЕРИСТИКА НА ДОМАКИНСТВОТА, ОТГЛЕЖДАЩИ
ИЗТОЧНОБАЛКАНСКА СВИНЯ В СТРАНАТА**
**STRUCTURE AND SIZE OF THE PIG HERDS AND CHARACTERISTICS OF THE HOUSEHOLDS IN THE COUNTRY
RAISING EAST BALKAN SWINE**

Ивелина Запрянова*, Мария Павленко, Алекси Стойков
Ivelina Zapryanova*, Maria Pavlenko, Aleksii Stoykov

Аграрен университет – Пловдив, ул. „Менделеев” № 12
Agricultural University – Plovdiv, 12, Mendeleev Str.

*E-mail: ivelina_z@abv.bg

Резюме

Анализирана е информацията относно структурата и размера на стадата, а също и данни за домакинствата, отглеждащи животни от породата Източнобалканска свиня в България. Изследването обхваща общо 9684 животни, отглеждани в 96 стада. Събирането и обобщаването на информацията се извършва на базата на анкетни карти, разработени в съответствие с утвърдения от ФАО Дескриптор на производствената среда в животновъдството. Прави се изводът, че за периода 2005-2011 г. броят на животните от Източнобалканската порода свине е намалял 5,7 пъти. Причините за това са ниската реализационна цена, бюрократичното отношение на управляващите структури и липсата на стратегия за опазване на породата. В отглеждането на Източнобалкански свине са ангажирани твърде образовани и сравнително млади хора, а над 47% от фермите са наследствени. Препоръчва се Източнобалканската порода свине да се запази като генофонд, а районите, в които се отглежда породата, да се превърнат в притегателна туристическа дестинация. Източнобалканската порода свине реално дава препитание на 96 семейства.

Abstract

Data about the structure and size of the pig herds and about the households in Bulgaria raising animals of the East Balkan swine breed were analyzed. The study included 9684 animals in total, raised in 96 herds. Data collection and processing was carried out through questionnaires developed in accordance with the Production Environment Descriptors for Animal Genetic Resources, adopted by FAO. The conclusion was drawn that the number of the animals of the East Balkan swine breed decreased 5.7 times during the period 2005-2011. The reasons for that were the low selling prices, the bureaucratic attitude of the governing structures and the lack of a strategy for preserving the breed. Well-educated and comparatively young people have been engaged in raising the East Balkan swine and over 47% of the farms are hereditary. It is recommended that the East Balkan swine is preserved as a genetic resource and the regions, in which it is raised, could become an attractive tourist destination. Actually, the East Balkan swine provides the means of subsistence for 96 families.

Ключови думи: автохтонни породи, анкетни карти, Източнобалканска свиня, структура на стадата, фермери, домакинства.

Key words: autochthonous breeds, questionnaires, East Balkan swine, herd structure, farmers households.

ВЪВЕДЕНИЕ

Източнобалканската свиня е единствената автохтонна порода свине в България, оформена изцяло под влиянието на естествения отбор, при сравнително слаба намеса на човека. В нашите земи тя се е появила още преди 2500 години заедно с гръцките нашественици от град Мегара, разположен на Йонийско море, при заселването им на брега на Черно море (Petrov, 1970).

Според Нлебаров (1921) Източнобалканската свиня е генетично близка с Торфената (*Sus scrofa*

palustris) и с Китайската домашна свиня, с произход от *Sus vittatus*. В резултат на кръстосването с Тракийската клепоуха и с дивата свиня (*Sus scrofa scrofa*) Източнобалканската свиня в генетично отношение е близка с дивата форма.

Източнобалканската свиня е изключително приспособима към местните физико-географски условия и е устойчива на болести (Georgiev i kol., 1959). Животните се отглеждат пасищно, в обособени стада, имат силно изразен стаден инстинкт и не допускат

смесване на свине от различни стада. Интересен природен феномен е фактът, че водач на стадото е свиня майка, заемаща лидерски позиции в социалната структура (Benkov, 1988).

Естественят ареал на породата е Източната част на Стара планина, Странджа и Сакар. Животните се хранят с жълъди, корени, охлюви, червеи, личинки, диви плодове и др. Много добре използват горската паша и са крайно издръжливи и невзискателни към условията на хранене и отглеждане.

Най-разпространена и с най-голям брой животни Източнобалканската свиня е била през периода до 1952 г., като процентното ѝ съотношение спрямо общия брой свине в типичните за нейния ареал области е достигнал над 65% (Stoykov I kol., 2006). През последните години броят на свинете от Източнобалканската порода е намалял от 55 000 за 2004 г. на 9684 за 2010 г., т.е. 5,7 пъти, независимо че държавата подпомага нейното отглеждане по подобие на останалите страни в ЕС при аборигенните породи свине (Stoykov I kol., 2011).

Драстичното намаление на Източнобалканската свиня през последните години буди сериозна тревога у специалистите, тъй като тя притежава изключително ценни биологични и стопански качества, съхранени от природата и човека в продължение на хилядолетия.

С настоящото изследване си поставихме за цел да установим причините за драстичното намаление на поголовието, като анализираме структурата на стадата и направим характеристика на домакинствата, отглеждащи Източнобалканска свиня в страната.

МАТЕРИАЛИ И МЕТОДИ

Методическият подход при изследването е заимстван от утвърдения от FAO Дескриптор на производствената среда в животновъдството (Scherf and Tixier-Boichard, 2009). Основните моменти в него са средата, в която се отглеждат животните, типът на производствената система, родовите и домакинските аспекти, социалната и икономическата характеристика на фермерите, степента на затвореност, управленската интервенция, заплахите от хищници и други опасности, пазарната ориентация и др.

За целите на проучването бяха разработени 8 анкетни карти с цел набиране на информация за следните показатели: структура и брой на стадата по области; възраст и образование на фермерите; брой на непосредствено заетите членове на семействата с отглеждането на свинете; вид на работата (постоянна, временна); притежаване на земя, теглителни животни и техника в помощ на фермата; наличие на паша; реализация на свинете и клане на животни за собствени нужди; загуби от браконieri и хищници и мнение на

фермерите относно дейността на МЗХ, БАБХ, ДФ „Земеделие“, кметства и горски стопанства.

Освен непосредствено проведените интервюта с фермерите в проучването сме ползвали информация от Асоциацията за развъждане и съхранение на Източнобалканската свиня (АРСИС - Шумен) и данни от годишния доклад на МЗХ за 2010 г.

РЕЗУЛТАТИ И ОБСЪЖДАНЕ

В табл. 1 е показан броят на стадата и на животните в страната и на членовете на АРСИС. Данните показват, че Източнобалканската порода в страната се отглежда в 96 стада, от които 21 – в Бургаска област, 47 – във Варненска, и 28 стада – в Шуменска област.

Асоциацията за развъждане и съхранение на Източнобалканската свиня (АРСИС) води развъдна дейност само в 28 стада, от които в Бургаска област - 3 стада, във Варненска – 13 стада, и в Шуменска област - 12 стада, т.е. едва около 30% от регистриралите се фермери членуват в АРСИС. На практика това означава, че останалите 68 фермери, отглеждащи Източнобалканска свиня, нечленуващи в АРСИС, не могат да ползват помощи (субсидии от ПРСР, Мярка 214 “Агроекологични плащания” в размер на 61 евро на свиня майка (82% от ЕС и 18% от Републиканския бюджет) според изискванията на Наредба № 11 от ПРСР за периода 2007-2013 г.

Продължителността на функциониране на фермите, отглеждащи ИБС, е съответно 10,53% (4 броя) до 5 години, 15,79% (6 броя) до 10 години и 69,68% (28 броя) над 10 години. Би могло да се направи заключението, че 70% от фермерите отглеждат твърде отдавна Източнобалкански свине. Силно впечатление прави обстоятелството, че почти половината от фермите са наследствени. Има фермери, наследници трето поколение.

С отглеждането на Източнобалканска свиня се занимават сравнително млади хора. Около 30% (11 бр.) от фермерите са под 40 години, 32,43% (12 бр.) са на възраст от 40 до 50 години, 13,5% (5 бр.) от 50 до 60 години и само 24% (9 бр.) са над 60-годишна възраст. Един от фермерите е под 30 г. и е получил субсидия в размер на 25 000 хиляди евро по Мярка „Млад фермер“. Анкетата показва, че тези хора зависят изцяло от този бизнес и разчитат в бъдеще на него като работни места и препитание на семействата им.

Анализът на образователното ниво на анкетираните фермери показва, че от 37-те анкетирани 2 (5,4%) са с висше образование (инженер и зооинженер), 2 (5,4%) с полувисше образование (полицай и мед. сестра), 21 (56,8%) със средно, от които 12 (32,4%) със средно специално, и 12 фермери (32,40%) са с основно образование. Всички фермери към АРСИС са регистрирани като земеделски

Таблица 1. Брой на стадата и на животните в страната и на членовете на АРСИС**
Table 1. Number of herds and animals in the country, and in ARSIS** members

Област Region	Брой ферми Number of farms	Брой животни Number of animals	Брой ферми към АРСИС Number of ARSIS farms	Брой животни към АРСИС* Number of ARSIS animals	Брой свине майки към АРСИС Number of ARSIS sows
Бургас / Burgas	21	1037	3	585	256
Варна / Varna	47	4586	13	1148	430
Шумен / Shumen	28	4061	12	1678	496
Общо / Total	96	9684	28	3411	1182

*Members of АРСИС

**ARSIS - Association for breeding and maintaining East Balkan swine

производители и са преминали курс за обучение по агроекология.

По отношение на броя на заетите лица с отглеждането на животните става ясно, че с тази дейност към АРСИС се занимават непосредствено 28 фермери и 11 наети работници. Сами отглеждат свинете си 11 от фермерите, на 5 помощ оказват съпругите и децата, главно през лятото, а на 4 – родителите. Наетите работници са всичко 11, в 8 ферми, като 5 ферми наемат по двама работника, а в по една ферма има 1, 3 и 4 работника.

Повечето фермери, освен с отглеждане на ИБС, се занимават и с друга дейност – в 1 ферма се отглеждат и говеда, в 3 - говеда, овце и полски култури, в 2 – полски култури и животни за собствена консумация, в 1 – с билки. В една от фермите работят само 2 наети работника, тъй като собствениците имат друг бизнес.

Анализът на земеползването показва, че 20 от фермерите почти не притежават земя. Един фермер притежава 20 дка, 1 – 50 дка, 3 – по 100, 2 – по 150, 1 – 200 и само 1 фермер обработва заедно с наета земя 3000 дка. Същият фермер притежава камион, 2 трактора с ремаркета и 3 леки коли. Основно снабдяването на животните с храна става с леки коли с ремаркета (22 бр.), бусове и пикапи (9 бр.) и коне (18 бр.). Всички те, вкл. тракторите и камионите, се използват и за други дейности. Трима от фермерите притежават по 2 коня, а 12 – по 1 кон с каруца. Интересен е фактът, че фермерите, отглеждащи ИБС, не притежават магарета.

Всички ферми са регистрирани като животновъдни обекти, съгласно с нормативните изисквания, и отглеждат животните си съгласно с Програмата за съхранение (Stoykov i kol., 2006). Всеки месец се извършва клинично обследване на всички стада от регистрирания (районния) ветеринарен лекар, а на 6 месеца – от официалния (областния) ветеринарен лекар. Животните се обезпаразитяват 2 пъти годишно (вътрешно и външно) със средства и по схема, посочена от Ivanova (2001).

Пасища ползват 25 фермери (3-ма не ползват), предимно от горския фонд - 90%, и общински - 10%. Съгласно с Наредба 6, ДВ бр. 29, 2007 г., изм. ДВ бр. 3, 2011 г. на 2,5 свине майки се осигурява ежегодно по 1 хектар площ.

Фермерите, отглеждащи свине от породата ИБС, търпят големи загуби. Основната загуба е от хищници – от 10 до 49%, като при три ферми загубите са съответно 10%, 18% и 49%; при 4 – 15%; при 6 – 25%, при 7 – 30%, а при 8 фермери – 20%. Голяма част от животните се убиват от браконieri. Само трима фермери не са посочили данни за загуба на животни от тях. Един фермер е претърпял загуба от браконieri в размер на 10 животни, а друг – 15 животни, на 2-ма – 3, на други 2 – 8, и на още 2 – по 9. На трима фермери са убити по 5 свине, а на 4 – по 7. Анкетата показва, че загубите на животни от браконieri много трудно се доказват, тъй като кметовете и съответните управленски органи може да бъдат обвинени в неизпълнение на служебните си задължения.

Клането на свинете от Източнобалканската порода се извършва в 4 лицензирани кланици в страната. На основание Заповед РД 09-27/15.01.2010 г. не по-рано от 7 дни преди клането се прави изследване на кръвни проби. Едно от изискванията е свинете да са били в стадото най-малко през последните 90 дни, като в този период не са вкарвани други животни в стадото.

Всички фермери считат, че реализационните цени са твърде ниски поради по-голямото съдържание на сланина в трупа в сравнение с културните породи. Маркетингът на тези свине не е във връзка с изключително качествено месо и възможността за производство на деликатесни продукти. Ниският икономически статус на фермерите е причина за клане на голям брой животни за собствени нужди. През 2011 г. за домашни цели са заклани общо 152 животни или средно по 5,43 броя във ферма. Отклоненията са в граници от 3 до 10 прасета.

В домашни условия се приготвят различни продукти, изцяло от месо на Източнобалканска свиня:

пушени - месо (филе), бутове, сланина; осолени и естествено сушени - бутове, рибица; осолено месо с кокали в качета; мляно месо - наденица, луканка; други - кървавица, крака и уши за пача.

Мнението на фермерите за помощта от АРСИС, МЗХ, БАБХ, ДФ "Земеделие", кметства и горски стопанства е твърде негативно. От 28-те анкетирани фермери осемнадесет са посочили, че управленските и обществените структури се отнасят бюрократично към тяхната дейност, шестима – незадоволително, и само четирима - задоволително. Броят на членовете на АРСИС ежегодно намалява.

Субсидии по ПРСР (Zapryanova i kol., 2012), Мярка 214 "Агроекологични плащания" за съхранение на генетичното разнообразие на застрашени от изчезване местни породи в размер на 61 евро на свиня майка (82% от ЕС) са получили само 22 ферми (27,30%). Причините за неканидатстване за субсидии са несъответствие в задължението за запазване на поголовието за срок от 5 години и разрешителните за пасища – ежегодно (Наредба 6/2007), и то по преценка на кмета на съответната община или на управителя на Държавното горско стопанство, трудностите при доказване на загубата на животни - смъртност, от браконieri и хищници, многото документи при кандидатстване и др.

Съществена причина за отказа от този бизнес е липсата на пазари и изключително ниската реализационна цена на животните. Пазарната философия в управлението и развитието на породата не е поставено по подобие на останалите страни (Испания и Италия) за производство на известните деликатесни продукти - Хамон и Прошутто.

На основание изложеното считаме, че Източнобалканската свиня трябва да се запази като национален генофонд, тъй като притежава изключително ценни биологични и стопански качества, които при евентуални и неочаквани промени в околната среда или в изисквания на пазара може да се окажат изключително полезни в генетично отношение.

По примера на Иберийската свиня в Испания и Мангалицата в Унгария ще се съдейства за производство на продукти с небивал пазарен интерес, с географски произход, а районите, в които се отглеждат, може да се превърнат в притегателни туристически дестинации, вкл. и за туристически лов.

ИЗВОДИ

1. За периода 2005-2011 г. броят на ИБС е намалят от 55 000 на 9684, т.е. 5,7 пъти. Към 01.01.2011 г. са регистрирани 96 стада, съответно 21, 47 и 28 в областите Бургас, Варна и Шумен. Броят на членовете в АРСИС ежегодно намалява.

2. Субсидии от ПРСР, Мярка 214 "Агроекологични плащания" в размер на 61 евро на свиня майка получават само 22 ферми (27,30%).
3. Над 47% от фермите са наследствени, 26% имат повече от 10-годишна дейност и около 10% са от 5-6 години.
4. Източнобалкански свине се отглеждат от твърде образовани хора - 2 с висше образование (инженер и зооинженер), 2 с полувисше образование (полицай и медицинска сестра), 21 със средно и 12 със основно образование.
5. Причини за драстичното намаление на Източнобалканската свиня са ниската реализационна цена, бюрократичното отношение на управленските структури и липсата на стратегия за опазване и ефективно използване на породата.

LITERATURA

- Agraren доклад za sastoyaniето i razvitiето na zemedeliето, 2006 g., MZG
- Benkov, B., 1988. Iztochnobalkanskata svinya – sastoyanie i perspektivi, Selskostopanska nauka, 1, 86-90.
- Georgiev, I., Y. Syarov, S. Beremski, 1959. Ugoyavane na svine ot Iztochnobalkanskata poroda sas suha kontsentrirana smeska, Nauchni trudove na Zootehnicheski fakultet, t. VIII.
- Hlebarov, G., 1921. Iztochnobalkanska svinya.
- Ivanova, R., 2001. V kn. Rakovodstvo (narachnik) po zoothigiena s osnovi na zooprofilaktikata. Akademichno izdatelstvo na VSI (Krastev, Ark., Petrov St., Hristev Hr., Dimov D., Ivanova R.), Plovdiv, 80-82.
- Naredba №11 ot 6 april 2009 g. za usloviyata i reda za prilagane na myarka 214 „Агроекологични плащания” ot PRSR za perioda 2007-2013 g., izm. DV, br. 18, 2011 g.
- Naredba №6 ot 20.03.2007 g. za usloviyata i reda za pasishtno otglezhdane na svine ot Iztochnobalkanskata poroda i neynite krastoski, DV, br. 18, 2006 g.
- Scherf, B., M. Tixier-Boichard, 2009. Production environment recording, Animal Genetic Resources Information, vol 44, 7-10.
- Stoykov, A., Y. Marchev, S. Ivanova-Peneva, K. Kulev, 2006. Razvadna programa za sahranenie i izpolzване na Iztochnobalkanskata svinya, MZG, ARSIS - Shumen.
- Stoykov, A., D. Dimov, N. Palova, I. Zapryanova, Maria Pavlenko, S. Ivanova - Peneva, K. Kulev, 2011. Shte spasim li iztochnobalkanskata svinya ot izchezване, Zhivotnovadni nauki, 4, 72-78.
- Petrov, A., 1970. Izsledvania varhu proizhoda na balgarskite aborigenni domashni svine, Zhivotnovadni nauki, 1, 101-108.
- Zapryanova, I., M. Pavlenko, A. Stoykov, 2012. Neusvoeni evropeyski sredstva, Zhivotnovadstvo BG, № 1, 30-31.

Статията е приета на 12.12.2012 г.
Рецензент – проф. д-р Васил Николов
E-mail: vsn3480@abv.bg